

Володимир БУРЯК

УКРАЇНСЬКА ЕТНІЧНОСВІДОМІСНА КУЛЬТУРА: ЕВОЛЮЦІЙНО-ІСТОРИЧНА ПАРАДИГМА

Volodymyr BURYAK. On Ukrainian Culture of Ethnical Consciousness (Evolutio-Historical Paradigm).

Інтелектуально-свідомісна інтеграція народів в єдиний інформаційно-культурний простір вимагає від кожної нації особливої уваги до своїх духовних витоків, бережного їх примноження та поглиблення. Для української держави рівень інформаційно-культурного інтелекту – один з головних критеріїв її ефективного розвитку й самоствердження. Формування інтелектуальних модулів-особистостей (геніїв), що визначатимуть майбутнє свідомісне обличчя нації – пріоритетний напрямок державної політики.

Міфологія—як базова домінанта свідомості етносу

Умовна реальність відображення інформації (міфологічна свідомість) базується на чуттєвій вірі в реальність створених фантазією образів. “Робота” фантазії як базового фактора відображення ґрунтується на аналогії, порівнянні. Вся система порівняльності міфологічної свідомості є суперсистемою відносно виражально-зображальних мікросистем (наприклад, метафора – одна з найменших підсистем порівняльності). Оскільки ми говоримо про поетику (структуру) міфологічної свідомості саме в контексті комунікативно-образної функції, то слід зауважити, що система “почуттєвого” відображення інформації (на неусвідомленому рівні – архетипи) не виключає факт як такий, що не має для суб’єкта документальної (реально-інформаційної) основи. Комунікативність міфопоетики полягає в тому, що інформація, яка сприймається як даність, на неусвідомленому рівні віднаходить свій емоційний дубль, що ніби не спроектований уявою [втрачає деталеві, фактурні контури

під час “трансляції”, але внутрішня (чуттєва) субстанція доходить від джерела до того, хто сприймає]. Оскільки емоційне ядро факту лишається природним, то ми називаємо цей факт умовно реальним.

У міфології більшість фактів має магічне значення (чуттєво-беззастережне сприйняття), вони несуть магічну інформаційність (умовно реальне відбиття факту). Тому міфосвідомість працює в режимі відбиття, а не відображення. Відбиття акцентує на механічному засвоєнні інформації, а відображення – на мислимому процесі. Оскільки в міфологічній свідомості майже весь детальний фон має магічний підтекст, то він водночас є передінформаційною основою, яка “вмикається” в дію через емоційну проекцію (відповідник) і створює умовно реальне тло дії. У комунікативному (трансляційному) плані міфосвідомість має екстравертні риси, оскільки свідомість індивідуальності пов’язана з ближніми й дальніми умовно реальними (чуттєво-енергетичними) системами. У цей ряд можна поставити системи: сім’я, народ, етнос, країна, світ, космос.

Комунікативно-образна функція інформаційно-художньої свідомості виражається на всіх рівнях. Невід’ємною рисою системи *магічно-величальна обрядовість* є зв’язок із середовищем. Це підтверджує цілісність інформаційної системи *зимовий обряд*: від рівня мікрогоризонт до рівня макрогоризонт (початкові архетипи – етнічний та світовий космос). Кожна з інформаційних систем, виступаючи елементом загальної структури, може розглядатися як система нижчого порядку. Про це свідчить аналіз системи (горизонту) *етнокосмос* як базової. Аналіз систем *етноекстер’єр*, *етноінтер’єр*, архетипів етичної поведінки свідчить про ієрархічність, багаторівневість системи *магічно-величальний обряд*, про присутність процесів керування та передачі інформації від системи *мікросвіт* (зона найпервинніших архетипів людської свідомості) до системи *макросвіт* (Космос – Бог). Велику роль тут відіграє *хата господаря* як система не лише інформаційних архетипів, а й свідомісна система, що складається з горизонтів функціонування, яким людина надає магічного змісту (“енергізує” їх) і залучає до систем *мертве, живе*, тобто вводить свідомість сім’ї до систем рід *живих і мертвих (великий рід)*. Цьому підпорядкована система магічних дій господаря та членів його сім’ї. Сутність системності найкраще ілюструє обряд колядування в його еволюції. Тут і чіткість інформаційних параметрів, і

представлення всіх сфер етнобуття (від етногоризонту *дім* до космогоризонту *рай*), все це створює глибокий сугестивний підтекст на рівні системності сприйняття твору (дійства).

Магічно-величальна обрядовість (*зимовий обряд*) підтверджує, що інформаційна системність фольклорного мислення – це фіксація народного сприйняття всіх архетипних зон у певній взаємозалежності, взаємопідпорядкованості й цілісності. Отже, розглянута система – це дія вистави, яка розвивається в умовно реальному ключі. Це система *твір*, що має чіткі ознаки концептуальності, де реальне дійство (сюжет) виражає магічну (умовну) інформаційність. Тобто можна говорити про початкову інтелектуальну інтерпретацію факту народною свідомістю.

Умовно реальний виклад події майже виключає суб'єктивні акценти, і тому господар та інші виконавці дії ніби запрограмовані (працюють у ритмі чуттєвої віри в реальність створених фантазією образів), через що емоційні відтінки майже відсутні. “Хтось” ніби керує процесом, водночас розгортається своєрідна магічна суперметафора-символ, що функціонує на рівні побутової (календарно-обрядової) і образно-магічної систем. Тобто як свідомісний “наджанр” *зимовий обряд* є системою, що об'єднує системи *суспільство* і *художня свідомість народу*, бо синкретизм первісного людського буття не виділяє магічне, образне, побутове (етнічне) як окремі функціональні системи мислення. Синкретизм – це надінформаційна система, з якої виділяються елементи нових систем.

Система “почуттєвого” (поетичного) відбиття інформації не виключає факт (сигнал) для міфосвідомості як такий, що не має документальної (реально-інформаційної) основи. Комунікативність міфопоетики полягає в тому, що інформація, яка сприймається як даність, на неусвідомленому рівні віднаходить свій емоційний дубль, що не спроектований уявою (втрачає деталеві, фактурні контури під час “трансляції”), але внутрішня, чуттєва субстанція доходить від джерела до приймача. Оскільки емоційне ядро факту лишається незмінним, то ми називаємо цей факт умовно реальним. Тому міфосвідомість працює в режимі відбиття, а не відображення.

Оскільки в міфологічній свідомості весь детальний фон має магічний підтекст, то він водночас є “вмикається” в дію через емоційну проєкцію і створює умовно реальний фон (умовно реальну систему відображення факту). Ця сис-

тема є своєрідним творчим модулем – головним концептом художньої свідомості, системою “прабачення, прапереживання”, що віддалена на велику відстань від створювача (транслятора), але на підсвідомому рівні впливає на нього. Розподіл міфологічної свідомості на художнє й логічне мислення розділить архетип за функцією на психологічний (душевна енергія) та образний (асоціація, образ). Образний архетип стане емоційним відбитком знака чи деталі (інформації). Його система базуватиметься на первинних художніх тропках, що є своєрідними фольклорними архетипами, які не мають психічної образної наповненості (сприйняття знака на чуттєвому рівні) як в юнгівських архетипах, що сягають індоєвропейського свідомісного шару. Це макросистема, що здатна до процесів передачі інформації та керування, в якій наявна багаторівневість й ієрархічність.

Зимовий обряд як система етносвідомості прарівня відбиття факту зберегла всі рівні “ретрансляції” факту в сукупності зображального інформаційного простору (рух, спів, танець, міміка, дихання, колір, етнооточення). Ця система має функціональне призначення, чітку форму вираження. Вона відтворює інформаційну сутність людської свідомості від рівня *мікрогоризонт* до рівня *макрогоризонт* (первинні архетипи – етносвітовий космос).

Входження власного (сімейного) мікрокосмосу в систему *етнокосмос* (*сім'я, рід, народ, всесвіт*) – це свідомісне “доторкання” до юнгівських архетипів, що несуть “празнання” на рівні психопередачі інформації. Система дії кожного члена сім'ї (учасника вистави) розрахована на уподібнення, порівняння за аналогією (своєрідні дійові інформаційні паралелізи, що створюють дію як “живий” твір художньо-магічної уяви). Система порівняльності, уподібнення дає повну картину етностосунків, етнооточення, етносвітових горизонтів буття. Спільність різдвяної обрядовості з обрядовою традицією предків є свідченням єднання інформаційних горизонтів свідомості як комунікативної функції не лише конкретної свідомості, а й свідомостей різних часових епох. У цьому аспекті важливе місце займає інформсистема *рід*, що характеризується глибинністю, чисельністю, належністю до неї звірів і худоби, а також мертвих членів роду. Система *зимовий обряд* – це велика макрометафора (дія обряду), яка сприймається як саме буття.

У драматургії “прикликання щастя” – ціліс-

ність структури: колективність молитви, почерговість вживання страв, характер їжі, магичні дії господаря перед вечерею й під час неї. В інформаційній системності зимового обряду – глибокий сугестивний рівень впливу. Про це свідчить система колядування (словесна тілоритмічна магія поведінки, що спонукає психоенергетичне зарядження людей і предметів). Колядування – це комунікативна система-жанр (форма передачі інформації). У текстах колядок представлені всі сфери етнобуття.

Згідно з системою художньої побудови магичної величальності на рівні архетипного впливу портретно-соціальне моделювання героя здійснюється в основному за допомогою фондових постійних та художніх епітетів, гіперболічних порівнянь, гіпербол, паралелізмів. Виникає гіперболізована інформаційна насиченість архетипів, монументальність зображення, епічність, високий рівень образно-емоційної комунікативності як системи вираження свідомісного прафакту (праінформації) у сучасному мислимому контексті. Аналіз магично-величальної обрядовості свідчить, що ця свідомісна система охоплює всі горизонти архетипів, творить спільну інформаційно-художню свідомість народу на рівні умовно реального мислення та відображає його менталітет на рівні “трансляції” (виконання фольклорного тексту). Комунікативно-образна функція цієї системи чітко концептуальна, це свідчить про інтелектуальну фондовість народної свідомості у створенні кращих систем самовираження.

Сучасна фольклорна пам'ять: форми індивідуального самовираження

Для середнього й пізнього періоду міфологічної свідомості характерний поступовий рух до розгерметизації поетичного джерела факту (заперечення сприйняття знака – інформації як даності). Мінімальна умовна реальність факту (обрядова поезія) поступається середньому та максимальному рівню суб'єктивізації реалістичної основи факту (легенди, казки). Умовна реальність як архетипний рівень інформації поступається реальній інформаційній фактурі. Народні пісні яскраво демонструють рівень суб'єктивізації реалістичної основи факту. В їх жанрових підвидах – генезис розгерметизації реалістичної основи факту або, навпаки, – її “концентрації”. Історичні пісні – максимальна суб'єктивізація реального факту або мінімальна суб'єктивізація відображеного факту;

балада – мінімальна або середня суб'єктивізація відображеного факту; ліричні пісні – мінімальна або середня суб'єктивізація реального факту.

У народній пісні можна окреслити інформаційно-естетичний аспект форм індивідуального вираження сучасної фольклорної пам'яті, хоча його важко виокремити внаслідок злитості пісенних художніх форм, що втілюють загальну естетичну сутність народної поетики. Можна говорити лише про те, що наявність народного естетичного ідеалу моделює в народному творчому процесі всю поетику вираження почуттів, принципи композиції та форми вислову спільні для загальної співавторської інформаційно-естетичної системи (надіндивідуальна образна свідомість). Ми простежуємо також наявність суто виражального індивідуального нашарування, яке в найкращих зразках (цілісна художня концентрація) підноситься до авторського мислення, є перехідним етапом до індивідуальної авторської творчості.

Інформаційно-естетичний аспект народної пісні – це міра реалізації почуттєвою сферою душі художнього полотна пісні, це чуттєві критерії ставлення суб'єкта до об'єкта, людини до світу в системі інформаційних координат, що моделюють нову зображально-виражальну систему суб'єктивізоване відображення факту. Ця система – своєрідна паралельна модель інформації, що має власну інформаційно-художню цінність саме в естетичному аспекті вираження факту. Естетичний аспект може тьмяніти, розчинятися, коли послаблюється загальна виражальна палітра пісні: збіднюється епітетно-метафорний контекст, переважають граматичні метафори над ланцюговими, а звідси виникає спрощеність смислового, емоційного сюжету (збіднення інформаційно-монтажної структури твору). Можна говорити про певну естетичну систему художніх засобів народної образної свідомості, бо всі вони мають ті інформаційно-естетичні коди-кліше, які вибудовують загальну естетичну концепцію колективного автора (інформаційно-художня свідомість народу). Ця народна естетична концепція вибирає архетипну свідомісну інформацію (неусвідомлені факти), є перехідною між умовно реальним та реальним фактом.

Ланцюгові метафори стверджують основний естетичний контекст, основну естетичну гармонію, яка в синкретичній структурі народного художнього твору забезпечує формування естетичного ідеалу. Ланцюгові метафори – це ланки інформаційно-художньої системи *монтаж*,

яка створює відповідну чуттєво-інформаційну поліфонію (суб'єктивізацію факту). Образно-сюжетна "пульсація" виражальних засобів народної пісні – це вираження певного естетичного аспекту, естетичного погляду індивідуальної свідомості, її реакції на реалізацію ідеалу та його співвідношення з інформаційними горизонтами буття. Естетичним критерієм реалізації ідеалу героя в піснях є драматичне. Саме воно визначає всю рухому (пульсаційну) систему вираження індивідуальної свідомості, впливає на сюжетно-композиційну архітектоніку пісні й забезпечує високий рівень психологічного відтворення драматичного почуття. Більшість текстів народних пісень – це лише фрагменти образно-емоційних конструкцій інформаційно-художньої свідомості народу, естетичної концепції, яку треба реставрувати, зіставляючи або шукаючи аналогічні тексти різних носіїв фольклору. Від рівня культури донесення твору, насиченості фольклорної пам'яті залежить якість фольклорного інформаційного фонду, його генетична цілісність.

Визначення інформаційно-естетичного аспекта індивідуального вираження сучасної фольклорної пам'яті подає розгорнуту картину художньо-естетичної гармонії народної свідомості, свідчить про її невичерпні формотворчі можливості, демонструє складну еволюцію народної інформаційно-художньої пам'яті від її перших чуттєво-поетичних (архетипних) форм до виділення авторської моделі відображення факту як паралельної субстанції (твір). Вивчення художнього мислення (відображений факт), що було наступним етапом після міфологічного мислення (умовно реальний факт), дає змогу правильно зрозуміти принципи інтерпретації реального та відображеного факту.

Етнічна свідомість й інтелектуалізм вираження інформації в X-XVIII ст.

Детальний аналіз розвитку національної інформаційно-художньої свідомості свідчить про складність формування свідомісного рівня нації. Нелегка, здебільшого трагічна історія України-Руси заклала в підвалини національного менталітету специфічні архетипні коди (інформаційні фонди) – своєрідну психосвідомісну ауру – реакцію-захист на соціально-історичні подразники негативного плану. Мета функціонування кодів – утримання системності попереднього інформаційного фонду та вироблення нових свідо-

місних знаків, що гарантують рівень інформаційного свідомісного "виживання" етносу.

Відомо, що захисна свідомісна зона не утворюється протягом кількох десятиліть, межі її формування сягають щонайменше сотні літ, і тут швидше треба говорити про попередній етап сприйняття дійсності – формування підсвідомих кодів-архетипів. Лише побічний огляд основних історичних подій нової ери: напади печенігів, половців (X ст.); монголо-татарська навала (XIII ст.); кримська орда (кін. XV ст.) – свідчить про необхідність вироблення українським етносом захисного свідомісного горизонту-пам'яті XVI–XVIII ст. характерні історичною протидією сусідніх етносів формуванню українського менталітету. Провідна ідея української нації, недивлячись на несприятливі історичні обставини для власного державотворення, – це рівноправність, широкий демократизм. Як бачимо, національний ідеал не гармонізується з контекстом історичного розвитку. Українська нація постійно знаходиться в кільці духовного геноциду. Художня свідомість народу "працює" на ідею визволення. При постійному інтенсивному відтіканні інтелектуальних сил за відсутності державних інституцій, які б оберігали їх, нація все ж знаходить сили для свідомісного інтелектуального самоконтролю. Хоча цей самоконтроль базується на первинній (базовій) інформаційно-архетипній етнічній свідомості, він виконує головну функцію існування – утримує свідомісну інформацію як генетичний процес: від самоосмислення до самозбереження.

Певно, спрацьовують захисні домінанти свідомості, що витворилися протягом історичного розвитку етносу. Домінанти – це коди (архетипи), що несуть інформацію на психоінтуїтивному рівні й утворюють у свідомості кожного етносу (і, відповідно, в індивідуальній свідомості) свої базові конструкції – внутрішні етнотипологічні інформаційні менталітетні системи-блоки, що впливають на специфіку вираження факту. Ці системи (домінанти) вже "пронизані" інформацією нового рівня і поєднують праінформацію (празнання, прапереживання) з нормованою системою (нормативністю поведінки на подразники – подію, факт)¹.

¹Буряк В.Д. Модульний та психо-соціальний домінантний горизонт свідомості етносу і постать Н.Махна (Спроба осмислення нових концепцій про роль особистості в бутті нації) // Історичний феномен Гуляйполя. Політична і військова діяльність Нестора Махна: Матеріали наук.-теор. конф.– Запоріжжя; Гуляйполе.– 12–13 листоп. 1998 р.–

Домінанти як етносоціальні коди інформації етносу (менталітетні інформаційні системи) мають тривалу еволюцію, одним із горизонтів якої є *інформаційна свідомість родової людини* (міфоінформаційна свідомість людини, що на психосоціальному рівні не відокремлена від роду). Міфоінформаційний період свідомості позначений наявністю “колективного позасвідомого” (К.Юнг) як чуттєвообразної архетипної моделі світу, як підмурівку формування психосоціальних домінант майбутнього етносу (після суспільної формації *рід*). Подальша розгерметизація “колективного несвідомого” приводить до втрати “поетичної логіки” (міфосвідомості) та чіткого окреслення домінант як синтетичних психосоціальних інформсистем. Синтетичність виявляється в наявності “колективно-несвідомісної” бази й нового інформаційного горизонту (свідомість осмисленої інформації). Ідеться про інформсвідомість рабовласницького ладу та феодалізму. На думку В.Нарівської, народний характер як інформсистема свідомості був сформований на час прийняття християнства. Саме він як система відображення факту “утримував у собі родову сутність і сформовану на її основі ментальність”. Отже, менталітетний шар інформації (домінантна інформація) за часів Київської Русі був сформований.

Однією з менталітетних домінант українців є оптимізм (гумористично-сатиричний горизонт сприйняття й обробки інформації). Виникненню цієї домінанти передувала складний процес формування соціально-художнього комплексу народної пам'яті, зокрема її головних архетипних інформаційних зон, що моделюватимуть специфіку художнього менталітету нації. Формування національної інформаційно-художньої свідомості – шлях досить тривалий. Виокремлення одного з горизонтів цієї свідомості – надто складне завдання, оскільки синкретичний характер інформаційної свідомості давніх епох “блокує” виділення якогось компонента (однієї з домінант) у “чистому” вигляді. Правильним буде хоча б стисло змоделювати інформаційно-свідомісний контекст того часу й при нагоді виділити в ньому потрібну домінанту. Тим більше, що гумор і сатира як чуттєво-психологічна структура етносвідомості (точніше – гумористично-сатирична чуттєва ідентифікація інформації) не є надсистемою, а є лише підсистемою, своєрідним інформаційним провідником.

Можна припустити, що як інформаційний провідник (менталітетна чуттєво-психологічна аура) оптимізм (сміховий рівень сприйняття й переробки інформації) був закладений ще в язичницькому світогляді народу. Мова не йде конкретно про антропоморфічне мислення (зближення обличчя Бога з обличчям людини), яке, за висловлюванням М.Возняка, є прерогативою верхніх шарів українського народу². Маємо на увазі аніматичне мислення, де сили природи є уособленнями, а її окремі явища – могутніми живими істотами. До цієї інформаційної міфосистеми входять домовики, водяники, лісовики, пальовики, русалки, вовкулаки, відьми. Світоглядна концепція спільного великого роду мертвих і живих, людей і звірів дозволяла людській свідомості трансформуватися з людини у звіра й навпаки. Про це свідчать казки, пісні, замовляння. Уособлення, уподібнення на чуттєво-підсвідомому рівні розвиває в інформаційній свідомості принципи протиставлення, інформаційного контрасту, тобто монтажу різноіменних понять, які за давньою традицією є умовно реальними свідомісними парами співфункціонування: перетворення дівчини на тополу, хлопця на вовка або тур-оленя.

З диференціацією свідомості на рівні знака і моделі (явища, предмети та їх свідомісні проєкції), з трансформацією почуттєво беззаперечної даності знака на аналітично-логічне відособлене націнювання (відсторонення свідомості від чуттєвої успадкованості сприйняття знака) розвивається дистанційне (предметно-ідентифіковане) мислення. Саме воно дає варіації сприйняття на серйозному і сміховому рівнях. Останній у свою чергу дає відтінки: іронія, гумор, сатира. Міфоархетипи, вивільнившись із чуттєво-неосмисленого контексту, стають архетипами другого рівня – функціонально-етнічного. На інформаційно-свідомісному рівні, окрім міфоархетипів, що визначали менталітетну специфіку Київської Русі, сформувалася ціла низка (горизонт) функціональних (предметних, побутових) архетипів, які характеризували етнічне утворення в параметрах специфіки його свідомісного функціонування. Ідеться про формування архетипів, що не несуть кодової (підсвідомо-чуттєвої) інформації, а лише стають постійними етнознаками, які визначають кордони інформаційної “дотичності” відповідно до рельєфу, клімату, мови,

Запоріжжя, 1998.– С. 27.

²Возняк М.С. Історія української літератури: У 2 кн.– 2-е вид., випр.– Кн. 1.– Л.: Світ, 1992.– С. 79.

етнопобуту, психології, етики, естетики і, врешті, історії народу в цілому. Формування етноархетипів інформаційного функціонування базувалося на специфіці етнопобутування: хліборобство, городництво, скотарство, рибальство.

Історія етносу визначається якістю генетичної свідомісної системи, що передає інформацію з покоління в покоління. Сутність цієї системи – специфічні архетипні коди (модулі) або свідомісна реакція-захист на соціально-історичні подразники негативного (руйнівного) плану. Мета функціонування кодів – утримання системності попереднього інформаційного фонду й вироблення нових свідомісних знаків, що гарантують рівень інформаційно-свідомісного виживання етносу. Ці коди (за К.Юнгом – архетипи, що несуть праінформацію на психоінтуїтивному рівні) утворюють у свідомості кожного етносу свої базові доміанти – внутрішні етнопсихологічні інформаційні системи менталітетного рівня, що впливають на специфіку вираження факту. Ці системи вже “пронизані” новою інформацією й поєднують праінформацію з нормативністю реакції на подразники (подія, факт).

На формування доміант впливає весь історичний шлях етносу, починаючи від язичництва (*аніматичне мислення* народу та *антропоморфічне мислення* еліти). Так, на розвиток доміанти *сміхове* впливає уособлення, уподібнення на чуттєво-підсвідомому рівні як прийом інформаційного контрасту й монтажу різноіменних понять, що свідчить про диференціацію свідомості на рівні знака і моделі знака, поступове аналітично-логічне відокремлення (відсторонення свідомості від чуттєвої успадкованості сприйняття знака). Художня культура давнього часу безперечно впливає на розвиток свідомісних систем етносу. Говоримо про болгарську та візантійську творчі системи як підмурівок етноукраїнської. У синкретичному (спільножанровому) потоці чітко фіксується реальне відтворення факту та відображене (на тлі умовно реального).

Перекладна література як інформаційне джерело поступово змінюється *оригінальним письмом*. В основі перших спроб є “святе письмо”, роздуми й вислови з нього, а також народні прикчі, приповідки. Системне авторське начало в цих творах недостатнє. Стиль викладу, сатирично-гумористичні акценти, народна поетика вказують на приналежність твору до іншого типу авторської свідомості (“Моленіє” Данила Заточника).

Авторська виокремленість частково виявлена в

жанрі *проповідь* (публіцистична структура жанру). Аналітичний аспект мислення розвивається в повчальній проповіді – повчанні. Урочиста проповідь – панегірик представляє чуттєву (ліричну) лінію свідомості. У проповіді вже наявна авторська суб’єктивізація факту (“переведення” умовно реального факту в контекст реального за рахунок привнесення до твору життєвої фактури). Наявність реального героя дає право залучати твір в цілому до суб’єктивної інтерпретації факту (“Слово о законі и благодати” митрополита Іларіона). У проповідях і молитвах все частіше використовується інформаційне тло, авторсько-чуттєвий горизонт, який певною мірою виражає менталітетні особливості автора (Кирило Туровський). Візантійські інформаційно-художні впливи в оригінальній літературі залишаються тільки в царині поетики подачі факту, яка мала беззаперечні досягнення на рівні архітекtonіки образу, інформаційного монтажу.

Житійна література (агіографічне мислення) поглиблює інформаційний фон тексту. Біографічна основа визначає своєрідний жанр житійних оповідей. Конкретність історичних осіб та подій, ментальна специфіка світогляду авторів, попередній досвід оригінального письменства виробили особливу структуру творів, відмінну від агіографічних зразків візантійсько-болгарської жанрової традиції. Чітко виокремлюються системи *автор, суспільство, герой, концепція*. У синкретичному контексті публіцистичні та художні елементи житійної літератури поєднані, але у творах все ж проглядає “чиста” художня модель факту (події), бо, як правило, система *суспільство*, що визначає публіцистичний напрямок твору, стоїть після художньо визначальних систем *герой, автор*, які проєкціюють *модель* факту, а не сам факт. В архітектонічному контексті це пояснюється тим, що існує лише формальне дотримання агіографічної каноніки (початок, кінець), все інше – життєва стихія – свідчить про суб’єктивізацію факту (“Киево-Печерський патерик”). “Патерик” вперше представляв факт (життя ченців) як реалію на рівні системи *концепція*, що твір мав закінчену системну модель *жанр житіє* як літописне оповідання, у якому простежується початкова типажність персонажа на рівні відтворення менталітетно-інформаційних рис у контексті дивовижно-фантастичної сюжетності у стилі аніматичного мислення.

Стиль мислення, характер авторської індивідуальності чітко фіксує *паломницька література*

(подорожні записи). При всій багатостильовості творів (використання Біблії, апокрифів, легенд, путівників по святій землі) авторський погляд домінує і має публіцистичну окресленість. Паломницький твір виявляє таку умовну системну послідовність: *автор-герой-суспільство* в контексті фонові синкретичної свідомості.

У літописному мисленні авторська свідомість має виразні структурні ознаки. Передача інформаційного контексту епохи виходить за межі умовно реального факту. Вплив апокрифів, житій у літописах уже є швидше стилістичною ознакою. Це суб'єктивізоване мислення, яке базується на реальній основі. Інформаційна природа літопису як жанру в часовому контексті виражає амплітуду творчої свідомості від хронікального до художньо-публіцистичного мислення. Звідси – жанрова диференціація: літописна замітка, літописне оповідання, літописне зведення, літописний збірник. Отже, ще в XII ст. вирізьбляється жанрове мислення як система суб'єктивізації факту (розгерметизація реалістичної основи факту на особистісному рівні).

Народну свідомість чітко репрезентує *усний інформаційно-художній горизонт*: обрядовий фольклор, епічна поезія (дружинна поезія, билини), народна пісня, яка поліфонічна за настроєвим характером (радість і смуток). Ці два настроєві полюси визначають відповідні доміанти свідомості: *сміхове* та *мінорне* як два крила одного буття. Виникають модуль-системи (твір), які чітко представляють не лише основні горизонти інформсистеми народу, а й її головні доміанти. Це “Слово о полку Ігоревім”, яке демонструє монтажність мислення, виразні ознаки епічної пісні (непослідовність викладу сюжету, наявність сильної системи *автор*, ліричної основи). Ритмічна монтажна подача інформації у “Слові” – це вищий рівень її трансляції, бо компонування факту як інформсистеми, виокремлення його сюжетних чи фабульних доміант визначає інтелектуальну амплітуду художньої свідомості на рівні аналізу й синтезу, що відповідає творчій свідомості пізніших епох. Поєднання публіцистики і лірики у “Слові о полку Ігоревім” не долає ліричну стихію, тому в цілому це твір максимальної суб'єктивізації реального факту.

У “Слові” емоційно-інформаційний фон створюється двома горизонтами: макрорівень (умовно реалістична поетика) та мікрорівень (фольклорна поетика). В умовно реальному контексті виразнопрочитується *мінорне*, яке подається у відпо-

відному смислово-образному обрамленні з виходом на психологію героя (плач Ярославни). У реальному інформаційному контексті доміантним виявляється *героїчне*. У контексті твору *героїчне* (портретне) переважає, що свідчить про екстравертний характер авторської свідомості і, можливо, суспільної в цілому. Давня оригінальна література ще не могла виокремлювати психоемоційні модулі – етнокультурні чинники, які впливають на характер вираження факту. Становлення такого рівня свідомості – справа пізніших епох, коли остаточно сформується інформаційно-інтелектуальна система етнос та чітко виокремляться доміанти свідомості. В українській етнічній системі – це *сміхове*, *мінорне*, *героїчне*.

Кожна з доміант, що представляє авторську і колективно-авторську свідомість, сприяла комунікативній функції, діалогічності посилю інформації (інтенсифікація доміант свідомості на рівні діалогу як системи подачі факту) у контексті внутрішньожанрового діалогу та діалогу з читачем. Поєднання систем (система *твір* + система *читач*) створює, крім моделювання факту на загал (реалістична основа факту), континуум множинності смислу (здатність твору впливати в історичній перспективі). Мова йде про інформаційну поліваріантність, яка дає можливість індивідуальній свідомості виходити за межі соціально-інформаційних стандартів, створюючи вільну картину світу (домінанта *сміхове*). Вихід етнічної свідомості на поліваріантний рівень – це процес протистояння трьох типів відображення інформації (факту): умовно реального (міфологічне), реального (публіцистичне) і відображеного (художне) у контексті соціальних катаклізмів. У цьому контексті факт проходив декілька свідомісних рівнів обробки: ідентифікація факту; обрамлення факту у відповідну “чуттєву” віньетку; моделювання факту як системи *твір*. Цей процес набуває розвитку разом із диференціацією давньоруської свідомості на три окремі специфічні етносоціальні горизонти (український, російський, білоруський), але загальні елементи східнослов'янської свідомості ще системні (структуровані).

Полемічна література (друга пол. XVI – перша пол. XVII ст.) засвідчує появу полемічно-публіцистичної прози й відповідно нових жанрів (виокремлення сатиричних легенд у хронографах, требниках, кормчих книгах), нового стилю мислення, що моделює зразки етнічної (української) інформаційно-художньої свідомості. І. Вишенський – це нова модель етнічної свідомос-

ті (модуль-особистість). Він демонструє високий полемічний стиль, у його творах широка інформаційна фактура, висока архітектонічна культура. Полемічна література виокремила свідомісні доміанти *сміхове* і *героїчне*, а також інтелектуально забезпечила відтворення інформації (іронія, сарказм, історична ретроспектива факту), засвідчила появу нових жанрів, поглиблення старих (памфлет, трактат, діалог, монолог-інвектива). *Полемічне мислення XVI–XVII ст.* є за характером публіцистичним (мислення реального факту) з елементами умовно реального та відображеного мислення.

Публіцистичне начало характерне і для *історичної літератури XVII ст.* Це виявляється у світському стилі викладу, відвертій тенденційності, яскравій моделі суб'єктивізованої інтерпретації факту. Вирізняється принцип подачі публіцистичного факту: яскравість, образність, дохідливість та орієнтація на загал. Варіантність сприйняття факту (континуум множинності) не формується. Історичне мислення поглинає риси бароко і творить оригінальну систему відображення факту, що виявляється в актуальності поставлених проблем, широті інформаційного тону, полемічності, чіткому викладі фактів, народній поезії ("Синопис").

Канонічна літописна традиція "ламається" в *козацьких літописах* Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка (потужний документалізм, особисті спогади як одне з джерел розповіді, особистісний рівень інтерпретації факту, створення емоційної напруги, багатодіапазонність вираження інформаційних рівнів, наявність в етнічній інформаційній моделі інтелектуальних параметрів). Це твори нового типу (модуль-системи), що засвідчують подальший розвиток свідомості: поглиблюється смислово-образна архітектоніка, виокремлюється авторська індивідуальність, відбувається оригінальне перекомпанування джерел.

Агіографічний пласт мислення засвідчив те, що інформсистема українського етносу в контексті художнього вираження створила форми суто національної трансляції факту. У генезисі фактологічного мислення важливу роль відіграв фольклор – історичні пісні, думи. Оригінальна система народного мислення в пісні: виразна ритмомелодика, чітка строфічна побудова, правильне римування, злиття епосу й лірики, вільність пропорцій того чи іншого компонента, прив'язаність до історичних подій, функціонування домислу у тлу-

маченні факту, застосування перебільшень, використання фольклорних характеристик. Поступова зосередженість на реальному факті вирізняє жанр *дума* як специфічний елемент публіцистичної системи. Соціально-свідомісна архітектоніка думи як героїчного епосу входила в контекст новолатинської літератури, яка розширювала аналітичні можливості нелітарно-свідомісному тлі ренесансної творчості – продовження античних традицій, розширення канонічного композиційного й жанрового контексту, введення реального часу, глибока поетика на макрорівні.

Елітарний характер притаманний *поетичному мисленню*, яке орієнтувалося на візантійську, киеворуську традицію. Це своєрідна публіцистична система, що протистояла орієнтації на Рим та релігійно-культурну унію з католицизмом. Публіцистично-інформаційний стиль вираження факту на цьому поетичному горизонті поступався представникам новолатинської поетичної школи відсутністю континууму множинності – слабкість форми, дидактизм, повчальність, брак емоційного фону. Для обох течій характерний процес удосконалення самосвідомості, посилення розкриття психології героя, відходження імперсонального рівня на другий план.

На інформаційному горизонті, що не "вписувався" до континууму множинності було *панегіричне мислення*, яке функціонувало в контексті широкої розгалуженості жанрів: гімни, молитовна і покайсна лірика, полемічні, релігійно-філософські, епіграмні вірші. Філософсько-інформаційний пласт свідомості не був провідним, але свідчив про різноамплітудність свідомості XVII–XVIII ст. Перш за все це творчість Івана Величковського, яка ілюструє елітарні можливості української інформсвідомості, суб'єктивізацію факту вищого рівня, синхронність етнічної свідомості з контекстом "низового" та "високого", виявлення вищих аналітичних можливостей.

Наявність сміхової доміанти в контексті філософської системимодуль-особистість (зразок – Іван Величковський) свідчить про те, що сміхова культура не замикається на багатоадресній акцентації (посилу) інформації, а транслює факт (модель факту) на конкретну індивідуальність, тим самим поглиблюючи сугестивне сприйняття цього факту (приховування особистісного інформаційно-свідомісного потоку вищої внутрішньої конфронтації – внутрішня суперечка з хаотичним світом, що приводить до створення інформаційних свідомісних масок). У такому

контексті поєднання інформації (високе і низьке, трагічне і комічне, жахливе і смішне) характерне для етнічної авторської свідомості.

Синтез фольклорної та писемної систем вираження факту виявив оригінальність стилю художньої творчості. Літературне мислення починає виходити за межі поліфункціональної писемності й набуває самостійного значення. Розвиток її світських і естетичних функцій відтворюється у специфічній художній тематиці, подоланні теоцентризму й поступовому схилянні до антропоцентризму, посиленні зацікавлення реальними предметами зображення. Це означає складну й суперечливу взаємодію інформаційних модулів середньовіччя з новітніми модулями (відповідна зміна амплітудного колювання специфіки вираження факту від умовно реального до відображеного).

Ренесансні явища в українській літературі припізнені й отримують неповний розвиток. І саме в такій формі вони входять в контекст бароко, утворюючи своєрідний зображально-виражальний конгломерат. На зрізі моделювання чи трансляції факту свідомість володіла широким спектром засобів інтелектуалізації, виявлення яскравих модулів-особистостей (авторів), які б репрезентували етнічну інформацію (свідомісну систему) в європейській культурі. Висунення домінанти *сміхове* на перший план викликає активне впровадження в інформаційний ретрансляційний контекст всього поетичного пантеону фольклорного мислення на макро- і мікрорівні. Це ілюструє інформаційно-художня свідомість XVIII ст., яка у специфічних історичних умовах зберігає основні базові інформаційні системи, хоч і не має змоги їх активно розвивати. Міфологія поетика в контексті *сміхового* має широкий арсенал створення ефекту комічного, що свідчить про глибокі джерела універсалізму в подачі інформації на рівні комічної інтерпретації. Позитивний герой змальовується архетипно (традиційно). Поглиблений діапазон виражальних засобів (сатира, гротеск) застосовується лише до негативних героїв. Конструктивні моделі *сміхового* на цей час більш розвинені (інтелектуально виокремлені). Цьому, з одного боку, відповідала етносоціальна інформсистема *українська свідомість*, бінарна за сприйняттям інформації, з іншого – історично-інформаційний контекст розвитку нації у взаємозв'язку з культурогенезисом Європи. В еволюції комічного першим етапом була пантомімічна інформація. Результатом внутрішньо-жанрового розвитку стала вулична діалогізована

інформація – містерія. Містерії формували початкові принципи архітекτονіки сучасного реального образу, хоча в їх основі лежали агіографічні сюжети. Міраклі, що вийшли з жанрової системи *містерія*, теж несли умовно реалістичну інформацію. Поступово розважальний і критичний елемент проникають до цього жанру. Використання міраклів у шкільній драмі забезпечувало наявність реалістичного тла у творі, що врешті спонукало авторську свідомість доби поступово відходити від біблійних сюжетів.

Інтермедії, які додавалися до шкільних драм, поступово набували самостійного значення й фактично були попередниками комедії чи новітньої реалістично-побутової п'єси. Подання в інтермедії різної соціальної інформації (інформаційно-соціальна насиченість свідомості) приводить до створення характерологічної бази для подальшого розвитку художньої свідомості. Про це свідчать шкільні драми Київської академії, в яких інтермедії своєю інформаційною фактурою реального життя в гумористично-сатиричному фокусі сприйняття факту виокремлюють жанровість на вищому аналітично-системному рівні, ніж у контексті біблійних сюжетів. Початкова міжжанрова дифузність – *міраклі* в системі *містерія*, *інтермедія у шкільній драмі* – свідчила про нові жанрові утворення, ілюструвала поступовість розвитку форм і методів вираження факту та формування провідної домінанти української інформаційно-художньої свідомості XVIII ст. – *сміхове*.

Подальший розвиток жанру *шкільна драма* виявиться в трагедокомедії, де “висока” інформаційність подій межується з “низькою” та комічною. Трагедокомедія ще дотримується класичної триєдності, але вже стоїть ближче до реальної інформаційної фактури. Функціонування у XVIII–XIX ст. вертепу буде паралельним інформгоризонтом, що представлятиме умовно реальне та реальне мислення (два яруси дії). Фольклорна інформаційність вертепу забезпечить комунікативність найвищого рівня в системі *твір – глядач*, бо поєднання різних горизонтів (біблійний та побутовий) орієнтувало на загальний архетипний рівень сприйняття (інформаційний примітивізм). Це забезпечувало присутність лише усередненої типізації (“віньєточна” подача факту). Гумористично-сатиричний контекст другого ярусу вертепу вже наближав свідомість автора і глядачів до аналітичного мислення, яке виявлялося в іронійній відстороненості: сприйняття факту за допомогою паралелей-аналогій.

Розвиток давнього гумористично-сатиричного віршування поглибило *травестійне мислення*, яке виявляло нові можливості інтерпретації факту. Зокрема, на інтелектуальному рівні травестія (бурлеск) посилює елементи критицизму, іронії, змінює фокус бачення факту, а звідси – вільна інтерпретація архетипної інформації. У цій інформаційно-соціальній функції доміганта *сміхове* дублює доміганту *героїчне*. Остання не зникає, а трансформується у сміховий підтекст як форму умовної дегероїзації “верхнього” горизонту і героїзації “нижнього” (“Енеїда” І.Котляревського). Викладання інформації в навмисне зниженому стилі (бурлеск) синхронізується з елементами сентименталізму, що відходить від залишків архетипної системності й забезпечує новий рівень виражальності факту, виходячи з синкретичної системи відображення, яка поєднує умовно реальне (карнавальне, сміхове) світосприйняття з тенденціями класицизму XVIII ст. у шкільних пійтиках, шкільній драмі, в трагедо-медіях. Відношення *сміхового* до інших домігант (*героїчне*, *мінорне*) засвідчує глибоку інформаційну сутність першої доміганти XVIII ст. як менталітетно вирізьбленої. Але витіснення доміганти *героїчне* не означає зникнення системності цього шару. Він репрезентується в історичних піснях, системі *обряд* (обрядова поезія).

Поезія XVIII ст. – релігійно-філософська, панегірична, історична, лірична, гумористично-сатирична – створює історично-свідомісне інформаційне тло доби. У контексті цього історичного інформатизму з’являється *елегійне мислення* (світська лірика), що представляє доміганту *мінорне* (“туги та смутку”), яка характерна максимальною суб’єктивізацією факту. Перехід свідомості від *героїчного* до *мінорного* є своєрідним інформаційним контрастом у сфері глибоко інтимного (“чуттєво-вибуховий ефект” – своєрідне “переплавлення” стану душі на “рівні серця”).

Міждомінантний контекст інформаційно-художньої свідомості XVIII ст. дає можливість продукувати інформаційні модуль-особистості, які виражають весь спектр творчої свідомості. До таких модуль-особистостей належить Григорій Сковорода, соціально-побутовий *свідомісний* антураж якого був типовим для модуль-особистості світового рівня. Духовна спадщина Г.Сковороди – яскраве свідчення трансформації образних архетипів народної свідомості та їх “впровадження” в новий соціальний контекст. Синкретичність стилю поета-філософа середньо-

віччя виявляється на макрорівні. Синкретизм Г.Сковороди виявився на стикові декількох інформаційних систем (мистецтво, наука, філософія), що дало можливість досягати у творах високого рівня інтелектуалізації в обробці і сприйнятті факту. На рівні макросистемності – це жанровий синкретизм із чітким виділенням трактату, діалогу, притчі, байки, пісні як складових цілісної системи інформаційного відображення. Інтелектуально-філософський рівень творів митця має чітку концептуальність. Про це свідчить рівень теоретичного осмислення факту, системність внеску, здатність створювати власну систему мислення, виявляти закономірності, сукупність принципів буття, співвідношення його з вічним. Концептуальність Г.Сковороди проєкціюється на його твори. Всі компоненти концепції “працюють” на аналітичний аспект, виділяючи саме публіцистичне мислення, в центрі якого стоїть образ – *рушій думки*. Концепти у творах поета часто існують відособлено від чуттєво-образної сфери. Суперсистема *авторська свідомість* формується на стикові паралельних інформрядів (ідея-інформація та образ-інформація), які ніби розвиваються за своїми внутрішніми законами, поєднуючись в інформаційній аурі твору.

Заслуга Г.Сковороди полягає в інтернаціоналізації образних архетипів, в утвердженні *публіцистичного мислення* як окремої системи відображення реального факту. На соціально-політичному рівні творчість Г.Сковороди синхронізується з загальною свідомісною ситуацією українського суспільства XVIII ст. (перевага домігант *мінорне* та *сміхове* над *героїчним*). Отже, постать Г.Сковороди ілюструє етнічну виокремленість модуль-особистості світового рівня в конфронтаційному історичному становищі. Це становище не може надовго спинити потужної передачі емоційно-енергетичної сфери образних архетипів народної свідомості, що базуючись на основних домігантах, самоідентифікується на психосоціальному та художньому рівні, виявляючи у XVIII ст. три типи мислення: умовно реальне (міфоложклор), реальне (публіцистика) та відображене (художня творчість), які в синкретичній свідомісній системі вираження факту ще чітко жанрово не диференціюються.

Етнічна художня свідомість XIX–XX ст.

Еволюція авторської модульності національної інформаційно-художньої свідомості XIX –

поч. ХХ ст. у контексті її диференціаційна мислення відображеного (художня творчість) та мислення реального факту (публіцистика, критика, наукові статті) почалася далеко раніше. Давня синкретична свідомість стала базою для утворення трьох типів мислення – умовно реального (міфологія), реального (публіцистика, наука) та відображеного (література, мистецтво). Уже ХVІІ ст. надає перевагу творам мислення реального факту (полемічна література, літописи), хоча паралельно функціонує постійний усний свідомісний горизонт – народна творчість з ознаками мислення умовно реального та відображеного факту.

Авторська модульність як інтелектуальний критерій подає картину розвитку концептуального мислення ХІХ–ХХ ст. Наявний відрив від міфоінформаційного мислення та формування індивідуального інформаційного горизонту, що базується на мисленні реального факту. Це забезпечило створення власних прийомів відображення інформації (художні засоби), перенесення інформаційних реалій у контекст свідомісного осмислення; спричинило широкі узагальнення, розбудову національної свідомості, активізацію форм особистісного вияву, розробку етнічних типажів, відтворення національної ментальності як етносоціоінформсистеми; забезпечило початковий інформаційно-художній поліфонізм, здатність свідомості до концептуальної новизни, створення модульних авторських особистостей, що поєднують інформгоризонти умовно реального, реального та відображеного факту являють собою вищий тип інформаційно-художньої свідомості на рівні високого інтелектуального забезпечення суспільної свідомості в цілому.

Новий рівень концептуальності демонструє творчість І.Котляревського [важливість соціальних та етичних проблем етнічної свідомості на тлі умовно реального (міфологічного) мислення]. Г.Квітка-Основ'яненко подає інформаційний етнічний фон. П.Гулак-Артемівський – суспільний інформаційний антураж, Є.Гребінка – національний колорит, Л. Боровиковський – побутову деталізацію в соціальному аспекті. Уніфікується інформаційно-художня свідомість: поява поезії високих емоцій, інвективно-громадянський стиль вираження, медитаційність (А. Метлинський). В естетичі відтворення минулого звучать соціальні мотиви, акцентується на історичній правді, помітний громадянський протест, звеличуються патріотичні почуття. Чітко фіксується інформаційно-художня свідомість як продукт ко-

лективного розуму, що функціонує системно [наявність суб'єктів модульного та супермодульного рівня (М.Костомаров, Т.Шевченко, П.Куліш, І.Франко, Леся Українка та інші)]. У ХІХ ст. вже наявні модуль-особистості подвійного інформаційного вираження (мислення реального та відображеного факту) – І.Франко, М.Костомаров.

Інформаційні модулі світового рівня, як правило, концептуально проєкціюють тип мислення етносу, виробляють нові методи трансляції і ретрансляції інформації в менталітетному контексті (Т.Шевченко – деміфологізатор етносвідомості; І.Франко – енциклопедична особистість, зразок свідомості, аналогу якої немає у світовій літературі; він розробив концепцію національної літератури, став новатором у прозі, поезії, драматургії). Поява таких супермодулів створила контекст для розвитку авторської модульності.

Характер інформаційно-свідомісного горизонту визначався трьома рівнями – етнічним, національним та світовим. Для першого рівня було характерне висвітлення побутової народної культури (звичаї, обряди, первинне змалювання характерів). Це стосується творів Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, П.Гулака-Артемівського та інших. У світовий інформконтекст українську інформаційно-художню свідомість увів Т. Шевченко (переплетення козацького, селянського та біблійного інформгоризонтів). Світовий інформконтекст буде притаманний творам І.Франка, П.Куліша, Лесі Українки, Ольги Кобилянської (мислення відображеного факту) та творам М.Костомарова, М.Драгоманова, М.Грушевського, І.Франка (мислення реального факту).

Рівень *суб'єктивізації факту*, що характерний для еволюції авторської модульності української інформаційно-художньої свідомості ХІХ – поч. ХХ ст., коливається від умовно реального з реалістичним контекстом (тлом) до відображеного факту з чітким виокремленням реального факту (публіцистика, наукове мислення). Українська етнічна свідомість фокусується на домінантах – *мінорне, героїчне, сміхове* з перевагою *мінорного* як психосоціальної передумови національного історичного життя.

Рівень *композиційного мислення* перш за все помітний у царині форми (від буфонади – до громадянської сатири, від грубуватого шаржуреску – до героїчних образів і картин, своєрідних романтичних барв). Форма інформаційного вираження диктує й композиційні нова-

ції: поєднання епосу й лірики (І.Котляревський, “Енеїда”); розробка національного характеру (Г.Квітка-Основ’яненко); вирізьблення аналітичного мислення в гумористично-інформаційному контексті (П.Гулак-Артемівський, Є.Гребінка, Л.Боровиковський) з виділенням пародійного, лапідарного, епіграмного стилів; введення поетики героїчного епосу (А.Метлинський); монологічна форма розповіді (Марко Вовчок); поява автобіографізму в поезії, присутність кількох тематичних ліній, що сприяють яскравій образності, розробка епічного стилю в поезії, публіцистична відкритість (Т.Шевченко); розробка психології характерів (І.Нечуй-Левицький, П.Мирний, М.Коцюбинський); інтелектуальне зображально-виражальне забезпечення; системність авторської свідомості, викінченість художньої форми, енергійність ритмічно-мелодійного ряду, глибинний філософський зміст, розширення психологічних меж лірики, розробка жанру “філософська поема”, урізноманітнення жанрів, оригінальність стилю (І.Франко). Виразально-зображальний досвід І.Франка знаходить своє продовження у творчості М.Коцюбинського (розробка глибинної психології персонажів, акцентація на найвищому моменті потрясіння, ліричне самовираження характерів, музикальність, пластичність образів); Лесі Українки (освоєння драматичної поеми як жанру, розробка інтимно-психологічної лірики, введення у твори світових образів і сюжетів, романтична символіка); Ольги Кобилянської (розробка психології героїв, ритмічність, мелодійність слова, психологічна роль пейзажу, майстерність деталі, персоніфікація природи, психологічний симфонізм); В.Стефаніка (лаконізм вислову, глибокий ліризм, драматизм, акцентуація на деталі, драматичній події, що виявляє психологію героя, перевага діалогів і монологів, інверсійність мислення).

У контексті *методу, стилю вираження факту* теж відбулися суттєві зміни. Історичний інформаційний вакуум знижує рівень вираження факту (бурлескно-травестійне, сентиментальне). Лише згодом із умовно реального мислення та відображеного, що мало риси умовно реального, почнуть виділятися елементи романтичного мислення (“Енеїда” І.Котляревського). Сентименталізм особливого типу – перехідна модель від бурлеску до реалізму – спостерігаємо у творчості Г.Квітки-Основ’яненка. Побутовий етнографізм, що є природним у бурлескному контексті вираження інформації, поступово поєднує-

ся з критично-реалістичним началом (П.Гулак-Артемівський).

Вписуючись у західноєвропейську романтичну стилістику інтерпретації факту, український романтизм як тип мислення соціально гостріший: у його художньому вираженні більше помітний розрив ідеалу з дійсністю, принцип правди тут стає майже документальною домінантою. Романтизм розширив простір індивідуальній емоції (підвищення інтелектуальної амплітуди вираження), виділив особистісне авторське начало, що важко прочитувалося в синкретичних формах мислення. Ідеалізація образів-архетипів у романтичному відображенні світу не була анахронізмом, а, навпаки, – виявом особливої уваги до специфіки етнічного характеру, спробою інтелектуального засвоєння попередньої свідомісно-образної бази. Найяскравіше це виявилось у творчості Т.Шевченка. Подальший етап удосконалення форм і методів вираження інформації – реалістичний метод сприйняття й обробки факту. Рівень суб’єктивізації факту змінюється від максимального до середнього, що дозволяє відчувати реальну життєву фактуру і далі наблизити поетичну обробку факту до рівня сучасного світового інформвираження (І.Франко, М.Коцюбинський, Леся Українка, Ольга Кобилянська, В.Стефанік).

XIX і поч. XX ст. характерні залученням української етнічної свідомості до *світового інформаційного контексту*, який спочатку був лише інформаційним тлом (“Енеїда” І.Котляревського), а потім виявився в переробках зі стародавньої літератури (П.Гулак-Артемівський, Л.Боровиковський, М.Костомаров). Для свого часу Тарас Шевченко найефективніше використовує світовий інформаційний контекст (опрацювання біблійного інформгоризонту). П.Куліш комплексно вирішує проблему інтернаціоналізації української етнічної свідомості, він автор програми “європеїзації” української літератури, основна концепція якої – поєднання “високого” стилю з народнописемним. Енциклопедична обізнаність зі світовою культурою в контексті етносвідомості утворила оригінальний тип творчої свідомості І.Франка – системний, аналітичний, оригінально-особистісний, орієнтований на найновіші досягнення мистецтва, науки, філософії, соціології. Звідси – і нова планка інтелектуалізації – найвища інформаційна екстравертність етносвідомості.

Етнічна свідомість на інформаційно-художньому рівні виходить на новий виразальний горизонт – континуум множинності,

коли інформація з рівня на загал починає функціонувати в надзвичайно тонкій естетико-соціальної, образно-психологічній сфері, яка багатокomпонентно діє на індивідуальну свідомість, створюючи своєрідний інформаційний поліфонізм, що співвідносить інформацію з вічними критеріями буття. Практично до І.Франка, окрім Т.Шевченка, письменники виражали інформацію на рівні земне в контексті вічного. Модульний характер творчої свідомості І.Франка забезпечив наступний прорив етнічної свідомості до світового інформаційного контексту, її чітку диференціацію на два типи: мислення реального факту (публіцистика, наука) та мислення відображеного факту (художня творчість). Умовно реальне мислення (міфологія) повністю перейшло в образно-архетипне (базове, фондове). Отже, розвиток інтелектуальної модульності творчої свідомості свідчить про поступове жанрово-інформаційне виокремлення публіцистичного мислення як особливого свідомісного горизонту інтерпретації факту (інформації). Найпростіший інформаційний рівень, притаманний першим виданням – хронікальний, поступово переходить в інформаційно-аналітичне мислення як систему інформаційно-свідомісної орієнтації з чітким окресленням національно диференціюючого елемента. При цьому розробляються форми і методи інформаційної виразально-зображальної концептуальності, яка від інформаційного констатування переходить до аналізу і синтезу, а в кін. ХІХ ст. – до філософсько-соціальних узагальнень.

Модульні особистості нації у контексті етногенезу і проблема збереження образного генофонду народної пам'яті

Модульні особистісні типи української нації найзриміше ілюструють архетипну інформацію на рівні вираження бінарних ознак української національної свідомості, її дуалістичності, що за останніми теоріями мають відношення до Великого степового кордону³. Цей кордон (феномен кордону) має велике філософсько-культурологічне смислове навантаження. По лінії Великого кордону між степом і лісом, між слов'янським православним та тюркським, половецьким язичесь-

ким світом у свідомості України проходила межа між світом і тінню, між сферою Бога і Сатани, між істиною і неправдою⁴. Тобто, як зазначає Г.М.Виноградов, “закономірності” формування людської духовності в цілому і української, зокрема, дивним чином збіглися з історико-географічними, в чому ми вбачаємо одну з найголовніших унікальностей історії України”⁵. Ця унікальність історії певним чином мусила формувати і модульний менталітет (менталітет особистостей, що представляють націю як інформаційно-свідомісний ерзац-синтез). Ця унікальність базується на згаданому Великому кордоні (горизонтальний психоінформаційний зріз) і на вертикальному зрізі (послідовне лідерство сузір'я, що закріплене в знаках зодіака в період весняного рівнодення над територією України (сузір'я Бика (Тільця) та Барана (Овена)). Під впливом астральних культів цих тварин формувалася культ чоловічого начала, а жіноче (пасивне) начало пов'язане з землею, матеріальним світом. Бінарність модуль-мислення можна розуміти як поєднання матеріального (інформаційне підґрунтя Великого степового кордону) і духовного – вертикальне (лідерство сузір'я, закріплених у знаках зодіака). У контексті однієї свідомості або цілого етносу мова може йти про боротьбу або протидію цих начал з одного боку чи гармонійне поєднання з іншого.

Для ілюстрації генезису свідомості модуль-типу візьмемо неординарну постать української історії (30-ті рр. ХХ ст.) Нестора Махна. Його можна умовно віднести до типу свідомості реального факту з потужним коефіцієнтом впровадження власних концепцій в “сюжет долі” народу. Постать Нестора Махна цінна тим, що вона ілюструє типажність характерну для модуль-особистостей реальної і відображеної свідомості інтерпретації факту (інформації) з тією різницею, що процес впровадження власних концепцій історично інтенсивний і вміщується у невеликому відрізку власної (і народної) долі. Якщо умовно визначити три горизонти модульної свідомості

⁴Нарівська В.Д. Національний характер в українській прозі 50–70 років ХХ століття.– Д.: Вид-во ДДУ, 1994.– С. 64–69.

⁵Виноградов Г.М. Пропедевтичні зауваження до вивчення прафеномену (архетипу) українського культурно-історичного феномену // Питання історії України. Історично-культурні аспекти. Збірник наукових праць.– Д., 1992; Герасименко Н.В. Махно. “История и современник”.– В 3-х т.– Т. III.– Берлин, 1922.– С. 176.

³Дашкевич Я.Р. Проблеми вивчення степового кордону Поділля (кінець ХV–ХVІ ст.) // Тези доповідей Другої Вінницької обласної історично-краєзнавчої конференції.– Вінниця, 1984.– С. 78.

(низький, середній, високий), то Нестор Махно, певно, за чіткою системністю поглядів і їх відповідною реалізацією наближається до середнього рівня інформаційної свідомісної інтенсивності з елементами високого, яка, можливо, за певних історичних обставин могла б виявитися як модульна система реалізації високого рівня. У постаті Н.Махна, як модуль-свідомості, фіксуємо протидію чи боротьбу *матеріального* (підгрунтя Великого степового кордону) і *духовного* (лідерство сузір'я, закріплених у знаках зодіака). Це підкреслює і характер епохи, у якій він функціонував як модульний тип (або особистість, яка наближалася до модульного типу за геосвідомісними, психоменталітетними даними). Анархізм як ідеологія (спроба свідомісного ламання системи централізації людської суспільності) точно накладався на соціальний характер Н.Махна, який врешті решт акумулював у собі свідомість селян півдня України або й всієї східної України⁶. Суспільні реалії (фактура життя, або матеріальний план буття) до певної міри дисгармонували з духовним горизонтом Н.Махна як історичної постаті. Жорсткий натуралізм громадянської війни викликав взаємні "зриви" у конфронтуючих сторін. Поетика анархізму часто танула у крові і знущаннях. Але соціально-свідомісний імідж Н.Махна (перевага свідомісного критерію *воля* над іншими критеріями, що утворюють систему життя) і, в решті, його архетипна маска БАТЬКО (у фольклорі вона особливо популярна) точно накладалася на менталітетний устрій української суспільності та української душі, зокрема.

Отже, коли говорити про закодованість інформації модуль-свідомості, або нації в цілому, то мусимо вести мову про опір надмірній системності суспільства, тоталітарному тиску (анархізм чудово ілюстрував цей план на рівні ідеології). Н.Махно шукав буттєву форму цього генетичного свідомісного вираження. Домінанти етносу *героїчне, мінорне, комічне*, взаємодоповнюючи одна одну, все ж закріплюють основну домінанту – *мінорне*, яка і була справжнім підтекстом архетипу долі для України не лише поч. ХХ ст. Н.Махно, як модуль-особистість яскраво ілюстрував це. Фольклор теж чітко фіксує цю домінанту. Домінантну мінорне як закономірність у контексті соціалістичного реалізму частково ілюстрували література і мистецтво (духовно-мистецький модульний тип інтерпретації дійсності). На міфо-

логізованому рівні сприйняття інформації офіційною (необ'єктивний свідомісний план інформації) виявлялась домінанта *героїчне*.

Сама суть модульності (система неординарності) примушує інформаційно-свідомісних лідерів (модулів) бути першовідкривачами. Як правило, у контексті "заблокованих" етносів ((етнос у інформаційно-історичному просторі субетносу (скажімо, Україна у складі Росії)) модулі виражають загальноетнічне інформаційне поле свідомості як сукупності спільної етносистеми (інтернаціоналізація модуль-свідомості) і фактично емігрують до субетносу (поглинаються інформаційним полем субетносу). Тому Н.Махно є складовою російської історії. До певної міри це можна сказати і про Г.Сковороду, повністю це стосується М.Гоголя, В.Вернадського. З приводу українського міфологічного фольклору, то він теж з ХVІІІ ст. поступово починає "вписуватися" в загальноросійський культурологічний контекст. Цьому сприяє загальна ідеологічна установка, риси спільності культури, історії, а також література і мистецтво, які інтернаціоналізують кодові знаки етносу. У модулів, які представляють етнос на рівні сформованих знакових систем відображення інформації (сформованість мови, культури в цілому), цей процес не такий виразний. Здебільшого інтеграція в субетноси відбувається на рівні початкового формування модульного плану свідомості. Як правило, критерії буття етносу, що інформаційно-свідомісно інтенсивніший (культура, традиція, рівень державотворення) перемагають. Йдеться про набагато інтенсивніший інформаційно-свідомісний контекст субетносу з одного боку і про міцність міфологічного пласту свідомості, який захищається на рівні державної концепції збереження етнічної ідентифікації. Для модулів "блокованих" етносів важливим критерієм виступає здатність *протистояння* іншим етнічним системам заради утвердження своєї системи. Найвищий цей рівень – у носіїв фолькетноінформації, модулів-літераторів, які формують інформаційно-почуттєвий горизонт нації (носії фольклору всіх епох, персоналії: Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, відомі бандуристи, носії фольклору Явдоха Зуїха, письменник О.Гончар. . .).

На прикладі модульного типу Н.Махна можна говорити про певну дистанційність його особи до концепцій життя, які визначають життєвий підтекст нації. Мова йде про свідомісно-соціальну

⁶Нарівська В.Д. Національний характер... – С. 89.

архетипіку. Згадаймо козака Мамаю у фольклорі та народних малюнках (зріз етносвідомості – уява про іронічно-розумного і мовчазного нібито гультяя, якому море по коліна, який з усіма порозуміється, бо сам як вічне дерево філософсько-непорушний). Формуємо тезу про архетипну *відстороненість* (щоб не вживати термін анархізм чи щось подібне) і про намір Н.Махна історично дистанціюватися від соціально-політичних життєвих структур (рівнів) і таким чином бути ідентифікованим як особистість у сучасному і майбутньому. Відстороненість як категорія світосприйняття чітко простежується і в українському фольклорі. Ця відстороненість простежується не як елемент пасивності до трагічних факторів долі, а як рівень створення чи підтримування кодових соціально-психологічних стереотипів (архетипів) як базової суми знань про етнос. Здатність дистанціювання як ознаку поведінки модуль-типу до певної міри ілюструє й історія з Сократом, що не входив у Греції до сімки наймудріших, хоч вважався наймудрішим. Сократ висунув новий принцип духовності, який полягав у тому, щоб не проголошувати мудрість як особисту настанову людям, а викладати її у навколишньому. Нестандартність Сократівського підходу до рівня людської комунікації полягає в тому, що мусить бути діалог, що не доводить односторонню правоту, а формує переконання, що обидва співучасники диспуту належать до якогось третього, вищого щодо них переконання, світу правди, який є для них однаковою цінністю. Рівень “третьої правди” дає точку зору зверху, або подає її іронічно (критично), а це теж є відстороненням. Іронія – це не сарказм, а як позиція, що дає пошук, сумніви, це не нагірна позиція, з якої “бачить” лише Бог, але прагнення до цього рівня споглядання. Це стиль модульності супермислення (у Сократівському контексті мова йде про ідею боговтілення з притаманними їй трагічними колізіями, ваганнями і докорами долі). Особистість модульного типу – представляє суперпогляд, суперрішення. Для особистостей духовного плану рівень “третьої правди” визначальний.

Співвідношення постаті Н.Махна з психосвідомісними домінантами свідомості етносу дає можливість глибше окреслити його як особистість на всіх рівнях осмислення факту (інформації). Сам принцип домінантності у визначенні модульності свідомостей етносу створює передумови для нових концепцій історично-духовного осмислення особистості на етнічному, національ-

ному і світовому рівні інтерпретації факту. Для всіх видів свідомості архетипна інформація є базовою на загальноінформаційному рівні і на рівні сугестивно-ментального вираження. На рівні реального мислення (публіцистичне, наукове мислення) втрата архетипної бази виявляється одразу. Найгірше, що ця втрата відбивається не лише на загальному модульному рівні нації, а відповідно, послаблюється модульна свідомісна інтенсивність особистостей-модулів (інформаційних модулів). Все починається з умовно реального свідомісного пласту (міфологічна інформаційна свідомість), бо йдеться про втрату пам'ятево-емоційного пласту свідомості (енергетично-сугестивного). А це – і підсвідомареакція на природу, рухи, шуми, на зміну пір року, ландшафту, на геоінформаційний простір. Тобто відбувається інформаційно-сугестивне “ламання” постійного архетипу середовища на психічному, історичному рівнях буття людини, і виникає дисгармонія особистості з середовищем.

Динаміка часу, специфіка інформаційно-художнього мислення певної доби (століття) вносить свої корективи в системну архітектоніку модуля-особистості. Важко уявити сучасного вченого або митця, що мислить на рівні архетипів XVI ст. Це інформаційний анахронізм. Міфологічні, фольклорні, наукові, історичні архетипи стають базою (інформаційною сферою) для побудови нових світоглядних моделей. Мовиться про історичний (еволюційний) рух свідомості, що “працює” в режимі створення “замінників” міфологічного рівня мислення, або архетипів старого покоління (інформація, що стала типовою), які б органічно увібрали у себе весь досвід осмислення навколишнього світу. Серед таких замінників є наука, література, мистецтво, публіцистика. Це зафіксована новітня свідомісна система інформаційних координат етносу (уява про світ, суспільні, духовні, фізичні процеси, що його супроводжують). Тобто не можна говорити про зникнення архетипного горизонту свідомості. Він виражається у нових мислимих формах свідомості з урахуванням найновіших надбань культурного розвитку людства. Коли етнос не готовий до процесу спадкування, ретрансляції та переформування постійних знаків пам'яті, то він лишається на праєтнографічному інформаційному рівні свідомості. Такий же процес характерний і для модуль-системи *особистість*, яка представляє етнос на рівні реального відбиття факту (публіцистичне мислення).

Інформаційний етнографізм – специфічна риса колишніх “заблокованих” етносів. Інформаційний етнографізм – це часто рівень посиленої міфологізації свідомості як суспільного інформаційно-свідомісного продукту. Але є й другий бік міфологізму, якщо він у сучасному свідомісному контексті не виступає домінантою, а є елементом інформаційного стилю вираження. Міфологічне мислення – відбиток свідомості, що виражає певний час, який не розподіляє світ (образ) на суб’єктивне і об’єктивне. Світ у цьому мисленні єдиний і цільний. Мова йде не про “накладання” міфосвідомості на сучасне мислення, а про інше. Так, для міфосвідомості міфологізація явища означає не причинне пояснення цього явища, а навпаки сприйняття його як реального даного і свято шанованого. Спроба ж раціонального пояснення міфологізованого явища свідчить про його деміфологізацію. Те, що в багатьох міфах здається наївним і примітивним поясненням, зовсім не є таким насправді, бо міф не початкова форма науки чи філософії, а особливий вид світовідчуття, специфічна образна і почуттєва, синкретична уява про явища природи і суспільного життя, найдавніша форма суспільної свідомості.

Український етнічний інтелект у медіаконтексті

Перші українські журналістські видання фіксують лише інформаційний рівень відображення факту, не використовуючи досвід літератури як спільний “інформаційно-художній потік”. Незважаючи на гальмування української журналістики у зв’язку з реакцією царського уряду на декабристське та польське повстання, досвід першої пол. ХІХ ст. виразно свідчить про створення національного інформаційно-свідомісного простору, який у контексті мислення реального факту виробив стійкі критерії відображення інформації.

Поглиблення концептуального мислення відбувалося на загальноінформаційному рівні, бо часопис (журнал) як інформаційне джерело водночас виражав суспільну свідомість в контексті умовно реального (фольклор), реального (публіцистика, етнографія, наука, історія) та відображеного (художня творчість). Концепція часописів будувалася з урахуванням усіх типів мислення, які разом створювали реальне інформаційне свідомісне тло нації. Саме ця національна свідомісна інформаційність диктувалася необхідністю диференціації концептуального мислення. Ідеться про соціаль-

ний та науковий шар видань “Основа”, “Киевская Старина”, “Правда”, “Літературно-Науковий Вістник”. Останнє видання за багатьма критеріями інтелектуальної модульності виходило на європейський рівень. Підвищилися всі показники комунікаційно-концептуальної інформаційності (*сугестивність, континуум множинності, рівень суб’єктивізації факту, авторська модульність*). Інтелектуальна модульність мислення реального факту зроста майже втричі (“Харківський Еженедельник” – 23 бали, “Літературно-Науковий Вістник” – 62 бали), що свідчить про високий рівень інтелектуалізації публіцистичного мислення та самоідентифікованість національної свідомості.

Початок ХХ ст. повністю виокремив три типи мислення (умовно реальне, реальне та відображене) як різні системи інтерпретації факту. В основі цих типів мислення – інтенсивність авторської суб’єктивізації інформації. Мислення реального факту (публіцистика) фіксує свою домінантну ознаку – суворий документалізм. У публіцистичному мисленні жанрово-системні горизонти виділилися у три основні групи: хронікальну, аналітичну та художньо-публіцистичну. Відповідно вони диференціювалися за основними жанрами. Пізніше внутрішньожанрове розмежування засвідчить, що авторська свідомість стає більш гнучкою в інтерпретації інформації, а модульність як найвища форма свідомісної організації дедалі більше представляє документальний рівень творчості.

Поява нових видів масової комунікації (кіно, радіо, телебачення) дало поштовх свідомісному урізноманітненню інтерпретації інформації і на рівні потужності інформаційного поля (світовий інформконтекст), і на рівнях соціальному (співвідношення ідеалу з дійсністю), емоційно-психологічному (сугестивному), естетичному (естетична категорія вираження конфлікту), врешті, на вищому концептуальному рівні. Усі ці ознаки забезпечили вихід документального мислення на рівень відображеного саме в контексті континууму множинності, що забезпечує функціонування твору не в стислому часовому інформпросторі, а на рівні часової та інформаційної поліфонії, коли твір проблематикою сягає у вічність (у журналістиці – нарис, есе, теле-радіо програма). Виробляються критерії авторської модульності. Ідеться не лише про критерії концептуальності тексту чи авторської модульності, а й про критерії вирізьблення тієї комунікаційної сфери, що забезпечує множинність емоційно-образної, естетико-етичної

поліфонії тексту (газета, журнал, радіо та телеінформація).

До звичних концептуальних критеріїв (визначення теми, формулювання ідеї, сюжет, композиція, жанр) додаються критерії, які характерні для інтерпретації інформації в художній творчості: інформаційно-свідомісний горизонт, світовий інформаційний контекст, співвідношення ідеалу з дійсністю, міфологізація та антиміфологізація факту, естетичний діапазон вираження інформації, модульність тексту й авторської свідомості, сугестивність, континуум множинності. Такі складні критерії дають можливість опрацювання інформації в науковому комунікативному комплексі (якість побудови та трансляції інформації) і засвідчує глибину творчої свідомості (авторської модульності) кінця ХХ ст.

Із жанровою диференціацією чітко виокремлюються внутрішньожанрові системи [*суспільство (ідейно-тематична проблематика), автор, герой, концепція*]. Кількість систем у творі визначає характер того чи іншого жанру.

З виникненням нових ЗМІ інформаційний поліфонізм посилюється. Радіоінформація поглиблює сугестивне сприйняття через звук, шум, ритм, паузу, музику; телеінформація акцентує увагу на екранному образі (поєднання зображення, звуку, кольору). Як і в газетній журналістиці, в радіо і телепередачах якість тексту, рівень інтерпретації факту визначає глибина концептуальності. Складові концепції тепер ніби фокусуються в новому вимірі – формі інтерпретації, яка вимагає зміни системи зображально-виражальних координат (монтаж, внутрішньожанрова дифузність). Нова зображально-виражальна системність дала змогу посилити інтелектуальне забезпечення інтерпретації факту, чіткіше вирізьбити модуль-авторів, що поєднують аналітизм, образну яскравість у подачі факту, системність погляду, аналіз, синтез і прогнозування нових соціально-історичних систем.

Мислення реального факту (публіцистика), зокрема преса, радіо, телебачення, виробило свою архетипну інформаційну базу, яка забезпечує трансляцію, ретрансляцію свідомісного суспільного горизонту. Архетипіка вищого рівня – нові особистісно-свідомісні переакцентації (створення інформаційно-поняттєвого шифру особистості). Часто ці переакцентації відбуваються на підсвідомому рівні. Сам процес “входження” свідомості до сугестивного сприйняття інформації теж є сталим, архетипним, хоча його інформацій-

на “розархетипізація” (“розсугестивізація”) через деякий час може виявити шляхи виходу (входження) свідомості на цей рівень. Деформація інформаційної свідомості за часів тотальної міфологізації (соціалістична інформаційна епоха) виводять природну етнічну домінантність у літературі, мистецтві та журналістиці в “інформаційне підпілля”. До певної міри (особливо в 60-их рр.) мислення відображеного факту виконує функції головної (базової) інформаційної домінанти суспільної свідомості, оскільки виявляє гострі суспільні проблеми. Цю роботу виконують модуль-особистості. І такі інформаційні етногенератори як О.Гончар “пробивають” міфологізований інформаційний свідомісний простір, ведучи за собою майбутню модуль-генерацію.

Посилення *героїчного* як свідомісної домінанти українського етносу в ХХ ст. виявилось не лише в “переінформаційності” мислення відображеного факту, а й деякою мірою зсунуло інформаційний жанровий код в публіцистичному мисленні, зокрема в художній публіцистиці (художній документалістиці). Виникла група жанрів художньої публіцистики, які стоять на межі реального (документальна проза) і відображеного факту (художня творчість) – “епічно-хорова проза”, “усні історії”, репортаж з місця історичної події, “магнітофонна література”, “соборна література”, “конструйована документальна проза”, “жанр голосів”, “художньо-документальна етнографія” (Є.Гуцало, В.Яворівський, Ю.Цербак, Любов Коваленко, О.Адамович, Я.Бриль, Д.Гранін, С.Алексєвич). Епічно-хорова проза як узагальнена видово-жанрова форма твору виходить на найвищі критерії концептуальності тексту, суть яких полягає у створенні інформаційного багатоголосся, що дозволяє твору ідеями і настроями сягати у вічність.

Архетипність інформаційної свідомості вищого рівня забезпечує високість критеріїв авторської модульності. Особливо це стосується радіо і телебачення, які інтенсивніші за виражально-зображальною специфікою, а тому мають сильний сугестивно-інформаційний рівень впливу. Саме вони в 90-их рр. ХХ ст., у час інформаційно-свідомісного перелому, антиміфологізації інформації сприяли виходу із “інформаційного підпілля” модуль-особистостей мислення реального чи відображеного факту. На формування модуль-особистостей впливає весь інформаційний простір і, зокрема система телерадіокомпаній (вітчизняних і зарубіжних). Проаналізувавши сучасний радіоінформаційний горизонт України,

ми зафіксували, що найвища шкала інтелектуальної модульності в зарубіжних російськомовних радіостанціях ("Радіо свобода", "Ві-Ві-Сі", "Голос Америки"). Україномовні програми цих станцій мають дещо знижений рівень концептуальності за всіма параметрами: визначення теми, формулювання ідеї, своєрідність сюжету, композиції, жанру.

Після розпаду СРСР зі зміцненням національного радіо російські канали поступилися місцевим приватним станціям інформаційно-розважального плану. Рівень інтелектуальної модульності таких станцій виражає певний тип соціального мислення, є своєрідним інформаційним ретранслятором соціально-ідеологічної системи Росії. Важливі фактори функціонування таких станцій – інформаційний вакуум, що виник після утворення СНД, психологічно-соціальна установка певної частини населення України на модульно-культурні центри Росії. При відсутності таких в Україні або при невідповідності їх високому рівню інтерпретації інформації – це елементарний процес інформаційного допінгування.

Виокремлення соціально-інформаційної свідомості України в національну ідентифіковану свідомість (*свідомість інформаційної незалежності*) відразу не виокремило *свідомість ЗМІ України з системи інформаційна свідомість Радянського Союзу*. Ця залежність існує як модульно-інформаційний периферизм (рівень інформаційної периферії). Проблема формування власних модуль-особистостей у ЗМІ є однією з найактуальніших. Шляхами інтелектуалізації інформаційної свідомості є підвищення рівня світового інформаційного контексту, глобалізація тематики матеріалів, комплексний підхід у вирішенні актуальних проблем, концептуальне осмислення явищ життя, інтелектуалізація національної інформації та її входження до світового інформаційного простору. Саме на рівні інтелектуалізації свідомості модуль-особистостей найбільше проблем у радіотелевізійному просторі України.

XXI ст. – час найбільшої інформаційної насиченості пам'яті. На ринку інформації попереду буде та національна свідомість, яка зуміє реалізувати інформаційні блоки пам'яті на вищій інтелектуальній модульності свідомості – наукові відкриття, створення шедеврів мистецтва, літератури, високі зразки публіцистичного мислення. Це, врешті, народження геніїв (інформаційних модулів світового рівня), що ілюструватимуть максимальний рівень інтелектуального ви-

раження народу. У XXI ст. на перший план соціально-свідомісного розвитку виходить людина як перетворювач інформації в нові свідомісні коди. Якщо XX ст. характеризується керівною специфікою суспільства на рівні системи *державна*, то в XXI ст. суспільству буде притаманне керування державою на горизонтальному рівні. Це своєрідне самокерування, яке здійснюватимуть інформаційно-свідомісні індивідуальності (модулі). Але такий рівень суспільної свідомості мусить бути створений за сприяння держави, бо мова йде про передбачення руху суспільної свідомості, прогнозування цього процесу і активізацію форм функціонування, які б формували модуль-горизонт нації, що є елітним у вирішенні актуальних проблем часу та міжнаціонального інформаційного спілкування. Необхідна державна програма, яка б ініціювала розвиток інтелектуально-модульного горизонту нації.

Це комплексна державна програма інтелектуально-інформаційного забезпечення свідомості нації, реалізувавши яку можна програмувати інформаційно-свідомісне поживлення, в кращому випадку – інтелектуальний "вибух", що приведе до відтворення інтелектуальних ресурсів, до повного представлення держави як інтелектуального інформаційного модуля нації у світовому інформаційному контексті. Одним із основних критеріїв цієї програми є формування модуль-особистостей та модуль-систем, а це в першу чергу створення інститутів суспільної інформації та комунікації нового зразка, які б увібрали весь комплекс етнопсихологічних, етнокомунікаційних рівнів нормування модульної свідомості суспільства та індивідуальності. Основні ознаки нової суспільно-комунікативної свідомості: системність, концептуальність, етнічносвідомісна диференційованість (національне самоусвідомлення), високий рівень обізнаності з іншими інформаційними етносистемами, розгерметизація етноміфологічної сфери зі збереженням первинної образно архетипної бази, спрямованість на неординарні відкриття, здатність інформаційно-свідомісного прогнозування.

За умови реалізації програми інформаційно-інтелектуального розвитку свідомості нації, Україна реально зможе бути модуль-державою, у неї для цього є всі інтелектуальні ресурси. Про це свідчить потенційно висока якість інформаційно-художньої свідомості нації.